

YAPAY ZEKÂ ÇAĞINDA BİLMEK

Düşünmeyi Yapay Zekâya Bırakırsak Ne Kaybederiz?

Bilgiye ulaşmak hiç bu kadar kolay olmamıştı. Peki cevaplara daha hızlı ulaşırken, düşünmenin kendisini yavaş yavaş başka bir sisteme mi devrediyoruz?

Kaynak uyarlaması: Du & Yuan (2026), AI & Society | IGCSE düzeyi için sadeleştirilmiş tartışma metni

İnsan türünün bilimsel adı Homo sapiens'tir. Bu ifade genellikle “bilen insan” ya da “bilge insan” olarak çevrilir. İnsanlığı diğer canlılardan ayıran özelliklerden biri yalnızca bilgiye sahip olması değil; soru sorması, araştırması, karşılaştırması, şüphe etmesi ve sonunda kendi yargısına ulaşabilmesidir. Ancak yapay zekânın günlük hayatımıza hızla girmesiyle birlikte önemli bir soru ortaya çıkıyor: Bilme ve düşünme işini giderek yapay zekâya bırakırsak, bizi “sapiens” yapan özelliklerden bazılarını kaybedebilir miyiz?

Kolaylık her zaman öğrenme değildir

Yapay zekâ bugün öğrenciler için son derece güçlü bir araçtır. Birkaç saniye içinde bir konuyu açıklayabilir, bir metni özetleyebilir, farklı görüşleri sıralayabilir, yazım hatalarını düzeltebilir hatta bir tartışma için fikir üretebilir. Bu olanakları bütünüyle reddetmek gerçekçi değildir. Üstelik yapay zekâ özellikle bilgiye erişmekte zorlanan kişiler için öğrenmeyi kolaylaştırabilir.

Asıl problem, yapay zekâyı kullanmak değil; ona ne ölçüde bağımlı hâle geldiğimizdir.

Eskiden bir öğrenci bir konu hakkında araştırma yapmak istediğinde farklı kaynaklara ulaşmak, metinleri okumak, hangi bilginin önemli olduğuna karar vermek ve çeşitli görüşleri karşılaştırmak zorundaydı. Bu süreç zaman alıyordu. Bazen yorucu, hatta sıkıcıydı. Ancak bütün bu aşamalar aynı zamanda düşünme becerisinin bir parçasıydı.

“Metin mi gelişmiştir, yoksa öğrenci mi?”

Yapay zekâ ise araştırmak, okumak, karşılaştırmak, seçmek ve yazmak gibi birçok aşamayı tek bir soru-cevap döngüsüne sıkıştırabilir. Bu kolaylık ilk bakışta büyük bir avantaj gibi görünür. Fakat öğrenci düşünmenin sonucuna ulaşırken düşünme sürecini yaşamamış olabilir.

Akıcı cevap, doğru cevap demek değildir

Yapay zekâ cevapları genellikle oldukça düzgün, ikna edici ve kendinden emin görünür. Bir cevap güzel yazıldığı için doğruymuş gibi hissedilebilir. Oysa düzgün bir dil, bilginin doğru olduğunun kanıtı değildir. Yapay zekâ yanlış, eksik veya tartışmalı bir bilgiyi son derece ikna edici biçimde sunabilir.

Bu nedenle en önemli tehlikelerden biri yalnızca yanlış bilgi değildir. Daha ciddi sorun, insanın “Bu bilgi doğru mu?” sorusunu sormayı bırakmasıdır.

Tek bir sesin arkasında ne kaybolur?

Geleneksel bir internet araştırmasında karşımızda farklı yazarlar, gazeteler, akademisyenler ve kurumlar bulunur. Kaynakların birbirinden farklı olduğunu görebiliriz. Bir tarihin yorumu ile bir gazetecinin yorumu aynı değildir. Farklı insanlar aynı konu hakkında farklı sonuçlara ulaşabilir.

Yapay zekâ ise bu farklı görüşleri çoğu zaman tek bir düzgün cevap içinde birleştirir. Böylece bilgi, sanki tek ve tartışmasız bir gerçekmiş gibi görünebilir. Bu durum öğrencinin önemli bir becerisini zayıflatır: karşılaştırma yapmak. Çünkü öğrenmek yalnızca cevabı bulmak değildir; bazen iki cevabın neden farklı olduğunu anlamak, tek bir doğru cevabı öğrenmekten daha değerlidir.

Sorun araç değil, yargıyı devretmektir

Yapay zekâyı yasaklamak çözüm değildir. İnsanlar tarih boyunca düşünme süreçlerinin bazı bölümlerini araçlara devretmiştir. Hesap makineleri hesap yapar, sözlükler kelimelerin anlamını verir, arama motorları bilgiye ulaşmamızı kolaylaştırır. Bu araçların hiçbiri insan düşüncesini otomatik olarak ortadan kaldırmamıştır.

Dolayısıyla asıl soru şudur: Bir araç bizim yerimize bazı işleri yaptığında, düşünme kapasitemizi genişletiyor mu yoksa onun yerine mi geçiyor?

Yapay zekâyı kullanarak daha fazla soru soruyorsak, farklı görüşleri karşılaştırıyorsak ve bize verilen cevabı kontrol ediyorsak teknoloji düşünme becerimizi geliştirebilir. Fakat yapay zekânın verdiği ilk cevabı doğru kabul ediyor, araştırmayı bırakıyor ve kendi kararımızı vermekten vazgeçiyorsak araç zamanla düşünmenin yerine geçebilir.

Geleceğin asıl becerisi

Bu nedenle geleceğin en önemli becerisi yapay zekâyı kullanabilmek olmayabilir. Asıl beceri, yapay zekâya ne zaman güvenmememiz gerektiğini bilmek olabilir.

Bir yapay zekâ cevabıyla karşılaştığında kendine şunları sor:

- Bu bilgi nereden geliyor?
- Başka bir görüş mümkün mü?
- Hangi bilgi eksik bırakılmış olabilir?
- Ben bu düşünceye neden katılıyorum?
- Yapay zekâ olmasaydı aynı sonuca ulaşabilir miydim?

Çünkü eğitim yalnızca doğru cevabı üretmek değildir. Eğitimin amacı soru sorabilen, belirsizlikle karşılaşınca hemen vazgeçmeyen, kanıtları değerlendiren, gerektiğinde fikrini değiştiren ve düşüncesini gerekçelendirebilen insanlar yetiştirmektir.

Belki de yapay zekâ çağının asıl tehlikesi makinelerin insanlardan daha fazla şey bilmesi değil; insanların bilmenin ne anlama geldiğini unutmasıdır.

İnsan yalnızca cevabı alan kişiye dönüşürse bilgiye hiç olmadığı kadar kolay ulaşabilir; fakat bilgiyi değerlendiren, sorgulayan ve anlamlandıran kişi olma özelliğini zayıflatır. Bu yüzden asıl soru “Yapay zekâ kullanmalı mıyız?” değil, “Yapay zekâyı kullanırken düşünmeye devam edebilecek miyiz?” olmalıdır.

Kaynak: Du, Y. & Yuan, Y. (2026), “Epistemic dependence in AI-mediated learning”, AI & Society. Lise düzeyi için uyarlanmıştır.